

วิธีชีวิตชาวกลุ่มน้ำปราจีนบุรี พ.ศ. 2398 ถึง พ.ศ. 2549

อัญชลี มีบุญ

คู่มือฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาไทยศึกษา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

กรกฎาคม 2556

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ภารดี มหาจันทร์ รองศาสตราจารย์อัมชา ก.บัวเกษร ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และรองศาสตราจารย์เทพศักดิ์ ทองนพคุณ คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำ ตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขโดยดี ตลอดจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ และถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ทุกประการ ผู้จัดทำวิทยานิพนธ์ จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ในช่วงการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้จัดทำวิทยานิพนธ์ ได้รับความช่วยเหลือในการสืบค้น ข้อมูลจากคุณสุมาลี พันธุ์ธรา เป็นอย่างดีทำให้ผู้ศึกษาสามารถค้นคว้าข้อมูลจัดทำวิทยานิพนธ์ ได้ตามวัตถุประสงค์อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัช จงสืบพันธ์ และ ดร.วันชัย ไพเราะ ที่ได้ให้ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับวิธีเขียนวิทยานิพนธ์รวมทั้งเทคนิคการนำเสนอผลงานอีกด้วย ขอขอบคุณ ดร.กิมเชียง ที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับวิธีการเขียนบทคัดย่อ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณอาจารย์เสรี ชีโนดม คณบดีคณะวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่ได้ สนับสนุนทุนในการทำวิทยานิพนธ์ ให้สำเร็จลุล่วงโดยดี

ขอขอบคุณชาวนา ตำบลบางเตน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ทุกคนที่ได้ให้ ความร่วมมือในการสัมภาษณ์เป็นอย่างดี ทำให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความชัดเจนสมบูรณ์ มากยิ่งขึ้น จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตสาขาไทยศึกษาทุกคนที่คอยให้กำลังใจและให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนและขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา พี่สาวคุณศกวรรณ โสภีและครอบครัว ตลอดจน บุคคลในครอบครัวและหลาน ๆ ทุกคนที่ส่งเสริมสนับสนุนให้กำลังใจโดยดีตลอดจนสำเร็จ การศึกษาในครั้งนี้

คุณประโยชน์ที่มีอยู่ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้จัดทำขอมอบเป็นกตัญญูแด่บิดา มารดา ครู อาจารย์ ผู้มีพระคุณ ตลอดจนกัลยาณมิตรทุกคน

อัญชลี มีบุญ

51810523: สาขาวิชา: ไทยศึกษา; ปร.ด. (ไทยศึกษา)

คำสำคัญ: วิถีชีวิตชาวนา/ ลุ่มน้ำปราจีนบุรี/ ชาวนา/ ปราจีนบุรี

อัญชลี มีบุญ: วิถีชีวิตชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรี พ.ศ. 2398 ถึง พ.ศ. 2549 (THE FARMERS LIFE ALONG THE PRACHIN BURI RIVER BASIN 2398 BC. TO 2549 BC.) คณะกรรมการควบคุมคุณภาพ: ภารดี มหาขันธ์, กศ.ม., อัมชา ก.บัวเกษร, วท.ม., 243 หน้า. ปี พ.ศ. 2556.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรี พ.ศ. 2398-2549 ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรีตลอดจนการปรับตัวของชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรี และศึกษาสถานภาพปัจจุบันและแนวทางการพัฒนาอาชีพเกษตรกร (ทำนา) เพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของสังคมและวัฒนธรรมชาวนาไทย มีขอบเขตด้านพื้นที่ในลุ่มน้ำปราจีนบุรี คือ จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งประกอบด้วย 7 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอบ้านสร้าง อำเภอสรีมโหสถ อำเภอสรีมหัวโพธิ์ อำเภอประจันตคาม อำเภอกบินทร์บุรี และอำเภอนาดี ครอบคลุมเวลาจาก พ.ศ. 2398-2549 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง และการทำการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลล์ (Snowball Sampling) ใช้การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ผลการวิจัยพบว่า วิถีชีวิตชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรีในสมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงสามารถพึ่งตัวเองได้ มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนา มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์มายาวนาน ตั้งแต่ก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 และช่วงเกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Project) ทั้งสามช่วงมีปัจจัยต่าง ๆ ที่ชาวนาผู้อยู่เบื้องหลังความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงของประเทศชาติ “ กระดูกสันหลังของชาติ” เป็นดังผู้ปิดทองหลังพระ มีหน้าซำยังถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกระทำจากสังคมภายนอก และภายใน มาอย่างยาวนานทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงสามารถปรับตัวได้ทุกรูปแบบ

งานวิจัยนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของเครือข่ายวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ที่ยังดำรงอยู่ข้ามยุค ข้ามสมัย คือ เครือข่ายชาวนาที่สามารถเชื่อมโยงระบบจิตใจอันประณีตงดงาม ถูกหล่อหลอมมาด้วยวัฒนธรรมอันดีงามแบบดั้งเดิม ข้าวเป็น “อัตลักษณ์” ที่บ่งบอกถึงความเป็นคนไทย เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย เพื่อแสดงออกซึ่งความกตัญญูรู้คุณข้าว หรือแม่โพสพ ชาวนาก็ทำขวัญข้าว เพื่อบำรุงขวัญกำลังใจ ลดความวิตกกังวล เบิกบาน ปิติสุข และความมั่นคงในชีวิต งานวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นฐานองค์ความรู้ หรือแนวทางในการพัฒนาอาชีพเกษตรกร (ทำนา) เพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของสังคม และวัฒนธรรมชาวนาไทยในอนาคต

51810523: MAJOR: THAI STUDIES; Ph.D (THAI STUDIES)

KEYWORDS: FARMERS' LIFESTYLE/ PRACHIN BURI RIVER BASIN/FARMERS'/

PRACHIN BURI

UNCHALEE MEEBUN: THE FARMERS LIFE ALONG THE PRACHIN BURI

RIVER BASIN 2398 BC. TO 2549 BC. ADVISORY COMMITTEE: PARADEE MAHAKHAN.

M.Ed; AUTCHA K.BUAKASORN. M.S. 243 P. 2013.

The purposes of this research study were (1) to study farmers' lifestyle along the Prachin Buri basin river between 2398-2549 BC (2) study the factors affecting the economic, lifestyle, and adaptation of local people living along the PrachinBuri river basin; and (3) to study the present situation and the guideline for sustainable agricultural improvement (rice farming) based on the social and cultural condition of Thai farmers. The research study was conducted in an area along the PrachinBuri river basin in seven districts of PrachinBuri Province, namely Mueang District, Ban Sang District, Sri Mahosot District, Sri MahaPhotthe District, Prachatakhram District, KabinBuri District, and Na Di District. The research study was a historical research which collected the data dating back between 2398–2549 BC through document study, observation, and in-depth interview. The snowball sampling technique was employed to select the sample and the data was analyzed using historical analysis, analysis of economic, social, cultural relations, and network model analysis.

The findings of this research study revealed that most office farmers living along the PrachinBuri river basin currently had countryside-oriented lifestyles. More interestingly, rice farmers living along the PrachinBuri river basin in the past were self-reliant. The findings also found evidences of cultural landscapes associated with rice farming and a long historical background from a period of pre and post-bowring treaty (2398 BC) until a period pre and during- Eastern-Seaboard project implementation (2535-2549 BC).In each period, a variety of internal, external, physical, mental, economic, and social factors were found as major forces for rice farmers to move forwards for the changes; they had a living memory together; they could create their "identity" for their community to fight against opposition forces until they are able to have avaluable living in the contemporary time. farmers' network was found to be embedded with an exquisite mental system which was enlightened with beautiful traditional culture. Rice is an "identity" indicating Thainess because rice was main meal of Thai people. To express gratitude to rice or god of grain, rice farmers created a rice spirit to give mental and moral support, to reduce anxiety, to create joy, and to maintain lives' stability. The findings generated from this research study can be utilized as a foundation knowledge or future guideline for sustainable rice farming improvement based on the social and cultural condition of Thai farmers.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
วิธีการดำเนินการวิจัย	11
2 ภูมิสังคมลุ่มน้ำปราจีนบุรี	13
สภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากร.....	13
ลักษณะภูมิประเทศ	15
สภาพธรณีวิทยา	15
พื้นที่เกษตรกรรมในลุ่มน้ำปราจีนบุรี	19
สภาพการใช้ที่ดินในลุ่มน้ำปราจีนบุรี	21
ทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำปราจีนบุรี.....	21
โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ	23
ทรัพยากรป่าไม้ของลุ่มน้ำปราจีนบุรี.....	27
ลักษณะทั่วไปของการคมนาคม.....	28
ประชากร การตั้งถิ่นฐาน และการปกครอง	32

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
สภาพทางเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ	39
ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดปราจีนบุรี	40
3 สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชาวนาในกลุ่มน้ำปราจีนบุรีก่อนการทำสนธิสัญญา เบาว์ริง พ.ศ. 2398	44
สภาพเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไปก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง	44
ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและชาวนาในกลุ่มน้ำปราจีนบุรีก่อนการทำ สนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398	54
ลักษณะเศรษฐกิจของชาวนาในชนบทก่อนการเปิดประเทศ พ.ศ. 2398	63
วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาในกลุ่มน้ำปราจีนบุรี	69
วิถีการผลิตของชาวนาในกลุ่มน้ำปราจีนบุรี	76
4 วิถีชีวิตชาวนาในกลุ่มน้ำปราจีนบุรี พ.ศ. 2398 ถึง โครงการพัฒนาพื้นที่ ชายฝั่งทะเลตะวันออก(โครงการอีสเทิร์นซีบอร์ด ระยะ 2)	81
การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงของราชอาณาจักรสยามกับชาติตะวันตกในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	81
ผลกระทบของสนธิสัญญาเบาว์ริง	84
เกณณ์นโยบายการเร่งผลิตข้าวของรัฐตั้งแต่ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ปี พ.ศ. 2398	88
วิถีการผลิตของชาวนาจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้าและส่งออก	101
วิถีชีวิตและวิถีการผลิตข้าวของชาวนาในกลุ่มน้ำปราจีนบุรีตั้งแต่ พ.ศ. 2398-2530	112
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ หมู่บ้าน และชาวนาในกลุ่มน้ำปราจีนบุรี	131
5 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวนาในกลุ่มน้ำปราจีนบุรีภายหลังเกิดโครงการ พัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ระยะที่ 2 พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน	143
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5: ก่อกำเนิดโครงการพัฒนา พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก	143
สรุปเป้าหมายในการพัฒนาประเทศโดยส่วนร่วม	147
ภาคตะวันออก: พื้นที่สนองรับเป้าหมายเชิงนโยบาย	150

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Project) จากระยะ 1 สู่ระยะ 2.....	154
พื้นที่และแรงงาน: การปรับตัวภายใต้เงื่อนไขของทุนนิยมโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก.....	158
เขตอุตสาหกรรมในจังหวัดปราจีนบุรี.....	159
การเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่และแรงงานในภาคการเกษตรบริเวณลุ่มน้ำปราจีนบุรี...	162
การเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเพาะปลูกข้าวของจังหวัดปราจีนบุรีช่วงปี พ.ศ. 2540-2549.....	163
การเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเพาะปลูกข้าวของจังหวัดปราจีนบุรีช่วงปี พ.ศ. 2550-ปัจจุบัน.....	166
แรงงาน: การปรับเปลี่ยนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง.....	169
การเปลี่ยนแปลงแรงงานในพื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน.....	176
การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชาวนาในลุ่มน้ำปราจีนบุรี.....	185
เทคโนโลยี และวิถีการผลิตข้าวของชาวนาลุ่มน้ำปราจีน.....	186
นักร้องแม่เหล็ก: อาชีพของชาวนายุคใหม่ในการทำงาน.....	192
โรคใหม่ที่เกิดจากยาฆ่าแมลง.....	196
ผลกระทบต่อสุขภาพจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช.....	197
ผลกระทบ: วิฤตความสัมพันธ์ในระบบนิเวศน์ชาวนา.....	198
ความขัดแย้ง: รัฐ โรงงาน ชาวบ้าน.....	200
การอยู่ร่วมกัน: เกษตรกรรมพึ่งพา อุตสาหกรรมพึ่งพิง.....	202
สภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตในปัจจุบัน.....	203
นโยบายรัฐกับชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรี.....	215
สรุป.....	218
ปัจจัยแห่งการเลิกทำนา.....	220
6 บทสรุป.....	223
บรรณานุกรม.....	229
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	243

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2-1 สรุปโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในกลุ่มน้ำปราจีนบุรีถึง พ.ศ. 2544	23
2-2 สรุปความต้องการใช้น้ำเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ในกลุ่มน้ำปราจีนบุรี.....	24
2-3 จำนวนตำบลของแต่ละอำเภอที่ตั้งอยู่ในกลุ่มน้ำปราจีน	38
4-1 เปรียบเทียบรายได้ของรัฐบาลในรัชกาลที่ 4 ก่อนการทำสัญญากับหลังการทำ สัญญาเบาว์ริง	90
4-2 สถิติข้าวส่งออกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460-2466	91
4-3 ปริมาณและมูลค่าข้าวที่ส่งออกระหว่าง พ.ศ. 2400-2477	91
4-4 เปรียบเทียบปริมาณมูลค่าข้าวส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศทางท่ากรุงเทพ ปี พ.ศ. 2510-2519	97
4-5 การเปรียบเทียบปริมาณและมูลค่าข้าวส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ.....	98
4-6 เปรียบเทียบปริมาณมูลค่าข้าวส่งออกต่างประเทศระยะ 6 เดือนแรกของ ปี 2522-2526	99
4-7 เปรียบเทียบปริมาณและมูลค่าข้าวส่งออกเต็มปี 2522-2526	99
4-8 ปริมาณข้าวในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยบางปี (2503, 2506, 2509, 2512 และ 2513)..	100
4-9 ปริมาณการส่งข้าวออกไปจำหน่ายต่างประเทศปี พ.ศ. 2410-2413	102
4-10 สถิติการผลิตข้าวส่งออกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460-2466	103
4-11 เปรียบเทียบผลผลิตข้าวของมณฑลต่าง ๆ กับปี พ.ศ. 2462	104
4-12 เนื้อที่เพาะปลูกและจำนวนผลิตผลข้าวเปลือกในประเทศไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2520-2527	126
4-13 พื้นที่การเพาะปลูกแยกเป็นรายอำเภอของจังหวัดปราจีนบุรี	126
4-14 ศักยภาพการผลิตข้าวของเกษตรกรในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดปราจีนบุรีพ.ศ. 2548	129
4-15 ระดับความเหมาะสมของหน่วยแผนที่ดินสำหรับปลูกข้าวจังหวัดปราจีนบุรี	129
4-16 ความโดดเด่นของจังหวัดปราจีนบุรี	141
5-1 เครื่องชี้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจและฐานะการเงินของประเทศระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524).....	145

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
5-2 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมในรายอำเภอของจังหวัดปราจีนบุรี.....	161
5-3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่การเพาะปลูกและมูลค่าข้าว พ.ศ. 2537-2540.....	162
5-4 การผลิตข้าวนาปรัง.....	163
5-5 การผลิตข้าวนาปี.....	164
5-6 การผลิตข้าวจังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2545.....	164
5-7 รายละเอียดเกี่ยวกับโรงสี, ผู้ขายส่ง.....	165
5-8 เนื้อที่ปลูกข้าวนาปี เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยไร่เป็นรายอำเภอ ปีเพาะปลูก 2548 /2549.....	165
5-9 เนื้อที่ปลูกข้าวนาปี เนื้อที่เก็บเกี่ยว ผลผลิต และผลผลิตเฉลี่ยไร่เป็นรายอำเภอปี เพาะปลูก 2548 /2549.....	166
5-10 ข้อมูลการปลูกข้าวรายอำเภอ ปีการเพาะปลูก 2554 / 2555.....	166
5-11 ข้อมูลการปลูก พืชไร่พืชผัก ปีการเพาะปลูก 2554 / 2555 จังหวัดปราจีนบุรี.....	167
5-12 ข้อมูลการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น รายอำเภอ ปีการเพาะปลูก 2554/2555 จังหวัดปราจีนบุรี.....	168
5-13 จำนวนแรงงานทั้งประเทศ แรงงานภาคเกษตร แรงงานในการผลิตข้าวและสัดส่วน เปรียบเทียบของแรงงาน 2516-2549.....	169
5-14 ผู้มีงานทำจำแนกตามเพศและรายอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรีในช่วงเดือน เมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2555.....	172
5-15 ผู้มีงานทำจำแนกตามอาชีพของจังหวัดปราจีนบุรีในช่วงเดือนเมษายน-มิถุนายน พ.ศ. 2555.....	174
5-16 ปริมาณและมูลค่าสารกำจัดศัตรูพืชที่นำเข้าปี พ.ศ. 2538.....	189

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2-1 สภาพภูมิประเทศที่ตั้งลุ่มน้ำปราจีนบุรี	14
2-2 ลักษณะภูมิประเทศในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรี	17
2-3 สภาพพื้นที่แม่น้ำและลำคลองในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรี	18
2-4 พื้นที่ทำการเกษตรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรี	19
2-5 พื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำเกษตรกรรมในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรี	20
2-6 ปริมาณน้ำเหนือผิวดินที่เหมาะสมในการเพาะปลูกในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรี	22
3-1 การสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในสมัยก่อน	75
3-2 วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาในสมัยก่อน	75
3-3 วิถีชีวิตการทำนาของชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรีก่อนทำสนธิสัญญาเบาว์ริง	79
3-4 เครื่องมือทำนาของชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรีก่อนทำสนธิสัญญาเบาว์ริง	79
4-1 พื้นที่ตามกลุ่มศักยภาพการให้ผลผลิตข้าวของจังหวัดปราจีนบุรี	128
5-1 แผนที่แสดงโครงการพัฒนาด้านบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจภาคตะวันออก	153
5-2 การแยกภาคการผลิตของแรงงานไทยปี พ.ศ. 2553	170
5-3 เปรียบเทียบจำนวนผู้ทำงานในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรของจังหวัดปราจีนบุรี ...	171
5-4 อาชีพที่มีผู้ทำงานของจังหวัดปราจีนบุรีมากที่สุด 5 อันดับแรก	171
5-5 เปรียบเทียบจำนวนผู้ทำงานในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรของจังหวัดปราจีนบุรี ...	174
5-6 อาชีพที่มีผู้ทำงานของจังหวัดปราจีนบุรีมากที่สุด 5 อันดับแรก	175
5-7 การทำผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่	177
5-8 ผลิตภัณฑ์เสื่อกกแปรรูป	179
5-9 หมวกสานจากไม้ไผ่หรือเส้นพลาสติก	180
5-10 ขนมหิ้วมรดก	181
5-11 วิวัฒนาการของการดำเนินา	182
5-12 วิวัฒนาการของรูปแบบการทำนาและวิธีการทำนา	183
5-13 เทคโนโลยีที่ชาวนานำมาใช้ในการหว่านข้าว	187
5-14 การสร้างที่พักชั่วคราวในพื้นที่นาและบ่อเลี้ยงปลาความสะอาดสบายไฟฟ้าเข้าถึง	188

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
5-15 การลดลงของประชากรศัตรูพืชและศัตรูธรรมชาติภายหลังการใช้สารเคมีกำจัด.....	190
5-16 รถสำหรับบรรทุกเครื่องฉีดยาฆ่าแมลงในไร่นา.....	192
5-17 อุปกรณ์การฉีดยาในนาข้าว.....	193
5-18 วิธีการฉีดยาฆ่าแมลงในนาข้าว.....	194
5-19 บ้านของชาวนาที่อยู่ติดริมแม่น้ำ.....	194
5-20 วิธีการทำลายถ้ำน้ำยาฆ่าแมลงจะแพร่ริมแม่น้ำข้างๆ บ้านที่คนอาศัย.....	195
5-21 การเลี้ยงปลาในกระชังในแม่น้ำปราจีนบุรีและการเลี้ยงปลาแบบบ่อเลี้ยง ในพื้นที่บ้าน.....	195
5-22 การแพร่กระจายของสารเคมีจากการฉีดพ่นที่ไม่ถูกวิธี.....	196
5-23 เปรียบเทียบปริมาณสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศน์พื้นที่นาข้าวที่สมดุลและไม่สมดุล.....	198
5-24 พื้นที่นาและคันนาที่สูงเพื่อป้องกันน้ำท่วมมาก่อนฤดูการทำนา.....	200
5-25 การปลูกผักเสริมรายได้.....	204
5-26 ร้านอาหารริมทางสำหรับพนักงาน-แรงงานที่รีบด่วน.....	205
5-27 ร้านบริการตัดผม.....	205
5-28 ร้านค้าบริการในหมู่บ้าน.....	206
5-29 การก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำกับการเปลี่ยนแปลง.....	207
5-30 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับองค์ประกอบต่าง ๆ.....	209
5-31 กองปูนขาวปรับสภาพดิน.....	210
5-32 ประเพณีการแห่พระทางน้ำของชาวบ้านริมแม่น้ำปราจีนบุรี.....	213
5-33 การผลิตข้าวที่มีปัญหาของชาวนากลุ่มน้ำปราจีนบุรี.....	222